

Väljavõtteid prof Michael Rosenbergeri „Väikesest palverännuteoloogiast”

http://wallfahrtsservice.de/bwo/dcms/sites/bistum/glauben/wallfahrtsportal/wallfahrtsservice/Theologie/theologie_wallfahrt/index.html

Jumala teedel (1)

Euroopa elab alates 1980-test aastatest läbi fenomeni, mida keegi poleks julgenud ennustada: palverännakud on buum. Ei ole vahet, kas tegemist on üks-kaks päeva kestva paikkondliku palverännaku või suuremate euroopa kristlike palverändudega, kas teele asub külakogudus, kogu diötsees või suur kiriklik organisatsioon – palverännakud on „in“ ja just nimelt selles kitsamas mõttes ilma auto, bussiga, auto või lennukita.

Näiteks võib tuua praegu kõige olulisema jalgsi käidava palverännutee, mis viib apostel Jaakobuse hauale Santiago de Compostelas: 1989 oli 3268 inimest, kes jala või jalgrattaga vähemalt 200 km läbis ja Santiagos *compostela* said, viis aastat hiljem oli see arv viiekordistunud. Veel 8 aastat hiljem oli see arv veelkord viiekordistunud: 2002.aastal jõudsid 68952 inimese oma palverännusihile. Huvitav on see, et ametliku statistika kohaselt on oluline osa palveränduritest (nii meestest kui naistest) vähemalt osaliselt teel religioossetel motiividel. Santiago palverännuteeliste vanuseline struktuur ei vasta tänapäevasele keskeuroopalikule usupraktikale: enam kui üks kolmandik palveränduritest on alla 30 aasta vana, vähem kui 10 protsenti on üle 60.

Palveränd paistab olevat üks vagaduse vorme, mis tänapäevast inimest enam kõnetab kui paljud teised kiriklikud väljendusvahendid. Sestap käteb see endas suurt pastoraalset šanssi, siin inimesi saata ja neid usule avada. Muidugi on selle saavutamiseks vaja kaalukat palverännuantropoloogiat ja -teoloogiat.

Privilegeeritud teoloogiline paik

Palverändude soodustamisel koonduvad teoloogilised tunnistused ja saavad kontsentreerituna kaasaegse inimese jaoks kogetavaks. Seda potentsiaali on kõige kergem mõista, kui palverännakut mõistetakse selle, mis see sõna parimas tähenduses on: liturgia – Jumalarahva Jumalateenistus. Võrreldes teist liturgiliste vahenditega on palverännakul terve rida häid eeliseid. Sest pole olemas teist liturgia vormi,

- kus usklikud liturgilises protsessis nii intensiivselt osalevad,
- kus füüsiline osalemine nii vahetult tuntav on,
- mis nii vahetut maailma ja loodu kogemist võimaldab,
- millel on nii pikk ajaline kestus.

Seetõttu esindab palveränd olulist liturgilist paika ja teoloogilist paika. Minu traktaadi mõte: Tahaksin palverännaku eksistentsiaalselt kogemuspotentsiaali kirjeldada ja reflekteerida postkontsiliaarse teoloogia valguses. Sellest tulenevalt saab eristada vaimseid põhihoiakuid kui ka liturgilisi ja pastoraalseid tagajärgi. Küll on viimastel aastakümnetel spirituaalsed ja kiriklikud valdkonnad teemetafooridest üle ujutatud. Tihtipeale on need lihtsad ja triviaalsed. Teest ja teelolemist on kerge kõnelda. See tähendab ka terade sõkaldest eraldamist. Teisisõnu, jutt käib täpsest selle antropoloogilise struktuuri kirjeldamisest, mis peitub vana vormeli „homo viator“, „palverändaja inimene“ („Pilger Mensch“ sks) taga. Mida see tegelikult tähendab, kui me defineerime inimest palverändurina? Ja milliseid järeldused tulenevad sellest meie palverännu mõistmise jaoks?

Oma igatsuse järgimine (2)

„Kõik algab igatsusest,“ ütleb moodne Manfred Siebaldi laul. Tõepoolest, soovid ja ootused on inimkäitumise mootor. Kui aga ootused seonduvad eelkõige väikeste asjadega, siis mõiste „igatsus“ tähistab toda sundi, mis kisub meid oma elu mõttehorisondi suunas. Igatsuses püüdleb inimene kõikvõitva täidetuse, rahuolu ja õnne poole.

Kui me siin niisiis väidame, et palverändurid toimivad igatsuse ajal, siis on see võrdne väitega, et nad otsivad palverännakul vastust suurtele eluküsimustele. Palverände ei võta keegi ette „lihtsalt niisama“, ilma mingi põhjuseta. Isegi mitteusklikud ei vaatle palverännuteed

puhkuseraisina. Ka nende jaoks on olemas mingid sügavamale ulatuvad motiivid, kui nad ausad on, ja see on väga hea.

Vaevalt on keegi nii tungivalt inimlikust igatsusest kõnelnud, kui püha Augustinus. Ükski lause ei saa seda täpsemalt väljendada kui too tema „Tunnistustest“: „Sina, Jumal, oled meid loonud, ja rahuneme meie südamesse, kuni see puhkab sinu juures.“ Inimene oma eksistentsi iga raku ja kiuga püüdleb oma Looja poole. Tema sisimas on dünaamika, mis teda edasi tõukab. Selle dünaamika eesmärk on leida too rahu, mida inimene peaks kogema Jumala juurde jõudmisel. Sestap viitab „Tunnistuste“ algus juba töö lõpule, kus kirjeldatakse igavese sabati rahu.

Südame keskpunktis

Piltlik kirjeldus rahutust südamest tuleb Augustinuse kõigis töedes ette pigem harva. Sagedamini kohtame abstraktset mõistet „igatsus“. Suurejoonelisel viisil viib Augustinus mõlemad mõisted kokku, kui ta ütleb, et „Südame keskpunkt on igatsus.“ Augustinus näeb igatsuses ka tõelist inimlikkust: Teie kasvamine ja püüdlemine Jumala poole on inimlikeim omadus, mis inimesele on antud.

Otsustavaks positiivseks igatsuse hinnanguks on Augustinusele see: See (ükski) saab meid Kristuse suunas juhtida. Inimene peab olema kurb, kui ta oma palverännul Kristusest eemale liigub, ta peab püüdema selle poole, et koos Kristusega kogeda imelisust ja rõõmustama juba maisel palverännul, et ta ükskord valitseb koos Kristusega. Igatsus ei saa niisiis olla suunatud ükskõik millisele eesmärgile, vaid see kannab endas sisulist sihti.

Niisiis ei saa inimesele midagi midagi omasemat olla, kui süüdata eneses igatsus täiuslikkuse järele. Sest ainult siis asutakse teele Jumala poole, kui soov tuleb sisimast, kui igatsus on inimese jaoks otsustav liikumapanev jõud. Aga kui ta juba on teel täiuslikkuse poole, siis algab tema jaoks juba taevane elu: „Igatsuse põhjal oled sa juba alustanud inglite elu“. Täiuslikku ei ole midagi, mis peale surma äkki meid tabab, selle eelmaitset tajume juba igatsuses.

Mis ajab mind sellele teele?

Ikka on palverändurid nimetanud oma rännakumotiive. Religioossetest põhjustest näiteks suure süü andekssaamine (patukustutamise palveränd), armsa inimese tervenemise eest palvetamine (palve palveränd), töötuse täitmine, mis on antud eluohtlikus olukorras (tänapalverännak). „Ilmalikest“ põhjustest tuuakse näiteks lootust tööd saada palverännuteel; kauplemine; reisi- ja seikluslust. Muidugi võivad esineda paljud liikumapanevad põhjused koos. Õnnestunud palverännakuks on oluline selgust saada oma motiivides: Mis see on, mis mind tagant sunnib seda pikka ja rasket teekonda ette võtma? Mis on minu sügavam igatsus sellel teekonnal? Selliseid küsimusi peaks endale iga palverändur enne teeleminekut esitama ja neile vastused leidma. Sama kehtib välise eesmärgi suhtes: Palveränd tähendab ühe kindla lõpppunkti paikapanekut, mida soovitakse saavutada. See annab teekonnale sisu, see kohustab ja kinnistab. Seejuures pole oluline, millise eesmärgi kasuks palverändur otsustab, vaid pigem see, et ta otsustab ühe eesmärgi kasuks. Ajastul, mil inimesed ennast üha vähem millegagi siduda tahavad, on see palverännu oluline punkt.

Viimaks peab teeloleku ajaline kestus vastama inimese sisemisele protsessile, mida keegi igatseb. Sellel, et keskajal patukahetsusrännaku pikkus toimepandud süüteo raskusega paika pandi, on mõte sees. Sest tõeline pöördumine raskest süüst vajab aega, see ei saa toimuda ühe päevaga. Analoogselt tuleks iga motiivi juures mõtiskleda, kui „haarav“ see on ja milline palverännu kestus sellele vastata võib.

Palverännikul olemine tähendab järgida omaenda igatsust. Aga igatsus on konkreetne. See seob endas kirjeldatavaid soove ja kättesaadavaid sihte. On otsustav, ja oluline, et palverändur ise seob end selliste eesmärkidega.

Lahtilaskmine ja teelemine

Kui inimene keskajal palverännakule läks, siis sageli tegi ta enne seda testamendi. Toona oli palveränd suur risk, paljud palverändurid ei pöördunud elusalt koju tagasi. Palverännule minek tähendas seega radikaalset hüvastijätu senise elu ja elukeskkonnaga. See oli otsekui ette surma ootamine. Kahtlemata ei ole tänapäeval palverännakule minnes kõigega hüvastijätmine nii põhjapanev, ohud on ületatavad ja kommunikatsioonivahendid võimaldavad kontakti lähedastega. Mida niisiis tähendab lahtilaskmine ja teelemine tänapäeval?

Ebakindel eksistents

103 psalmi 15 salm ütleb: „Inimese elupäevad on nagu rohi, ta õitseb nõnda nagu õieke väljal, kui tuul temast üle käib, ei ole teda ja tema ase ei tunne teda enam.“ Vaevalt saab mõni teine kujund paremini väljendada maise eksistentsi kaduvust. Rohust kiiremini ei närtsi ükski taim – paar nädalat kasvamist ja õitsemist, seejärel lõpp. Ajaliselt vaadelduna on ka inimese eksistents uskumatult kitsalt piiratud. Vaevalt saab elu alata, kui juba liigub ta hiigelsammudega surma poole. Miski ei lase end kinni hoida. Silmapilgu kaduvus, mis meile mõnikord väga karmilt ennast meelde tuletab, on vältimatu.

Just sel põhjusel kehastab surelikkusega ümberkäimine olulisimat lahtilaskmise vormi. Kõigis inimajaloo ephhides on teadlik surmaga vastandumine kuulunud kultuuri ja religiooni vältimatute põhialuste hulka. Sest ümberkäimine surmaga näitab, kas inimese elu õnnestub ja edeneb, kas temas on mõte, mis lõpuhetkel on kehtiv (kas temas on midagi, mis surmahetkel omab tähendust). Teadlik lähenemine oma surmale on inimliku lahtilaskmise tähtsaim vorm.

Lahtilaskmine selleks, et võita

Imestamapanev on see, et enamik piiblis esinevaid lahtilaskmislugusid jutustatakse teelemineku metafoori abil: lahtilaskmine tähendab Jumala poolt määratud teekonnale asumist. See kehtib nii Vanas Testamendis esinevate esivanemate lugude kuid veel selgemalt kutsumislugude kohta Uues Testamendis. Kes neid loeb, märkab kiiresti, et need on kirjutatud lootuse ja usalduse toonil. Sest nad on jumaliku töötuse eelmärgid. Ja see ei tähenda esmajärjekorras töötust teisel pool maapealset elu, vaid siin selles maailmas: kes suudab lahti lasta, on õnnelik praegu, mitte kunagi tulevikus! Lahtilaskmine on esimene samm suurema täidetuse ja vabaduse poole.

Minu arvates on see loogika hästi kokku võetud Jeesuse kesksetes sõnades: „sest kes iganes tahab päästa oma elu, kaotab selle, aga kes iganes kaotab oma elu minu ja evangeeliumi pärast, päästab selle.“ (Mk 8,35) Mida enam me klammerdume õnnelike hetkede külge, mida enam me püüame õnne luua, planeerida, osta, seda vähem on meil võimalik seda saavutada. Õnnelikuks saavad ainult need kes oma soovidest ja huvidest loobuvad, iseend unustavad ja endast loobuvad, kes oma pilgu endalt ära pöörab ja teisele inimesel suunab.

Teeleminek Jumala õnnistusega

Kusagil ei saa minnalaskmist paremini harjutada kui kirglik loobumine sisseharjunud radadest, reisileminemisel. Sellest tulenevalt tundub õige, et piiblijutustused lahtilaskmisest on lood teeleminekust, edasiminekest. Palverännak on lahtilaskmise privileegeritud koht.

Nagu juba mainitud, siis oli keskaegsete rändurite jaoks tavaline teha enne teeleminekut kõike seda, mida tavaliselt enne surma tehakse. Üks muljetavaldav dokument on palve aastast 1494 Johannes Geilerilt Kayserbergist. See, kes läheb palverännule, peab enne kõik konfliktid lahendama, teistele andeks andma, ise andeks paluma ja kõigi kaasinimestega rahu leidma. Ta peab laenatud asjad tagasi andma ja rahalised võlad ära maksma. Ta peab naiselt loa saama ja tema majajärelmaks määrama kõigi majateenijate ees. Ta peab iseeneses rahu leidma ja testamendi tegema. Lisaks neile praktilistele igapäeva elu puudutavatele tegevustele lisas keskaegne kirik rea liturgilisi rituaale: peeti votiivmissa „palveränduritele ja reisijatele“. Seejärel jagati palveränduriõnnistust ning ulatati pidulikult kott ja kepp. See sümbolistlik mitmekesisus vähendati II Vatikani kontsiili poolt ainult palveränduri õnnistuseks. Niisiis on vana sümbolite rikkuse tagasivõitmine suur väljakutse.

Aga ka lahtilaskmine on palveränduri jaoks oma kodumaast ja vastupidi mahajääjatele tänapäeval keerulisem telekommunikatsiooni tõttu. Palveränduri sisemise dünaamika jaoks on oluline tõeliselt eralduda. Kes arvab, et ta peaks palverännul olles igal õhtul koju helistama, kaotab võimaluse vaimseks küpsemiseks. Mahajääjad peavad palveränduril tõesti minna laskma, ja see peab ka tõesti minema. Alguses võib lahusolekust ausalt kinnipidamine raske olla. Kuid kui see õnnestub, siis saab sellest suure vabaduse ja sügava õnne allikas.

Argipäeva katkestamine (4)

Muinasjutud, mille põhiteemaks on inimese küpsemine ja suureksaamine, sisaldavad endas sageli peategelase lahkumist kodunt. Lumivalgeke läheb üle seitsme mäe seitsme põialpoisi juurde, Hansuke ja Greteke jooksevad metsa, vahva rätsep läheb uljalt maailma ringi rändama. Ikka ja

jälle tähendab kodunt lahkumine peategelase jaoks oma tugevuste ja võimaluste tundmaõppimist, oma identiteedi avastamist ja sel viisil täiskasvanuks saamist.

Süvapsühholoogiliselt saab kodunt lahkumist otseselt sümboolseks lugeda ja inimese sisemise arenguga võrdsustada. Ometi ei tohi unustada, et distantseerumise sisemisi protsesse kergendab väline distantseerumine. Sisimas toimuv otsib välist väljendust. Ainult sisemine ja välimine eemaldumine võimaldab eluhoiakute õigsust ära tunda, laseb kogemusi mõista ja neile tähendusi leida.

Kogemus tuleb distantist

Eksistentsiaalfilosoofia laiendab selle vaate kogemise ja kogemuse vahelise seose analüüsimisele. Kogemine on hetkeline, vahetu sündmuse omaksvõtt. Omaksvõtja süveneb asjasse, et seda tunnetada, maitsta ja ennast sellega identifitseerida. Kogemuseks nimetame aga seevastu kogetu kvintessentsi, sügavama ja hetkest laiema tähenduse loomist. Mis aga peab selleks juhtuma, et kogemisest saaks kogemus? Vastus on lihtne: inimene peab eemalduma tollest tegelikkusest, mida ta vahetult läbi elas. Sest ainult siis kui tegelikkus on inimesest eemal, siis saab ta talle näidata oma olemust.

Selleks, et ennast kogetust distantseerida, on erinevaid teid. Olulisim ja kõige sagedamini kasutatavam on sõnastamine. Keel üldistab. Kogemuste sõnastamisel asetatakse need laiemasse konteksti. Nii juhtub üksikinimesega, kui ta hakkab kõnelema oma kogemistest, aga ka ühiskonnaga, kui see otsib sõnu, mis aitaksid kogemisele tähendust leida ja seda mõista. Ja alati toimub sellisel puhul distantseerimine kogemisest enesest.

Teine võimalus enese distantseerimiseks on ruumiliselt kogetust eemalduda. Inimene, kes puhkusel olles täiesti teises paigas täiesti teises päevarütmis elab, distantseerib enda oma igapäevakogemistest ja saab niimoodi võimaluse neid kogemisi selgemalt vaadelda ja neist jäävaid kogemusi omandada.

Teadmine, et kogemus kasvab eemaldumisega, on Iisraeli rahval väga valuliselt olemas. Rahva ajaloos ei olnud ühtki teist epohhi peale babüloonia vangipõlve, mis oleks olnud nii viljakas. Umbes pool kogu Vanast Testamendist pandi kokku selle lühikese kolme kuni nelja aastakümne jooksul. Kui tempel oli hävitatud, maa laastatud ja rahva kõrgkiht küüditatud, tungib Iisrael teedrajavate kogemusteni, näiteks tugeva monoteismini.

Distants seletab ja selgitab. Seetõttu on Piiblis eelkõige kaks paika, mis jagavad Jumalakogemist: kõrb ja Siinai mägi. Mõlemad asuvad asustatud maast väljaspool. Mõlemad viivad inimesed oma argipäevast välja. Olgu Jaakob, Mooses, Eelija või Jeesus – nad kõik otsivad ja leiavad kõrbes otsustavaid teejuhiseid. Kolmas piibellik distantseeriv „paik“ on üks aeg: sabbatiaeg. Sabati ajal lakkab igapäevane elu, see katkeb üheks päevaks, aeg jääb seisma. Ja seetõttu on see päev eriti mõeldud Jumala kogemiseks.

On vaja aega ja kohti katkestamiseks, distantseerumiseks, kus inimene saab hinge tõmmata ja oma kogemisi hinnata. Kes elab ja kogeb ilma katkestusteta, seisab lõpuks tühjade kätega. Kogetu pudeneb sõrmede vahelt nagu liiv. Kogumiseks on vaja peatumist, katkestust.

Palveränd: eemaldumine argipäevast

Palveränd tähendab hingetõmmet argipäevas, väljaminekut tavapärasuse rutiinist. Siia toon kolm nõuannet:

1. Võtta nii suur ajaline ja ruumiline distants argipäevast kui võimalik. Palverändurid peaksid endale tõesti aega võtma – kes hommikul teele läheb ja samal õhtul tagasi jõuab, saab palverännakul olles vähe argipäevast eemalduda. Ja mida suurem on inimese vajadus selguse ja sihi järele, seda pikem peaks olema tema palveränd.
2. Võimalikult suur distants argipäevaharjumustest kui võimalik. Niisiis: lihtne toit, tagasihoidlikud öömajad. Kes teel olles naudib samasuguseid asju nagu kodus, tunnetab vaevalt mingit distantsi. Palverännu juhte ei peaks niisiis laskma end sellega mõõtma, kas nad osavõtjatele võimalikult palju mugavusi valmistavad, vaid sellega, kui palju eemaldumist argipäevast nad osalejatele võimaldavad.

3. Võimalikult suur distants lähedastest, kes meid argipäeviti ümbritsevad. Kui abielupaarid või sõbrad ühiselt rändavad, on oluline, et nad annavad teineteisele vaba aega ja ruumi üksiolemiseks. Tunnen abielupaare, kes täiesti teadlikult ei lähe palverännakule koos.

Palveränd kui risk (5)

Viimastel aastatel on riskantsed spordialad uskumatult palju poolehoidjaid võitnud. Olgu selleks langevarjuhüpped või benji-hüpped – kõik paistavad järgivat üht ja sama seadust: mida ekstreemsem, seda parem. Ka palverännaku edu tugineb samadele põhjustele. Aga millest see tuleneb, et just nimelt kõrgelt tsiviliseeritud ja ratsionaliseeritud modernses ühiskonnas otsitakse riski ja põnevust? Mida ootavad inimesed seikluselt? Ja kas suudab palveränd sellele ootusele vastata ilma, et seda kuritarvitataks?

Riskantne, aga rahuldav

Üllataval kombel on kaasaegne ühiskond näidanud end väga produktiivse seiklushimu äratajana. Sporditeadlane Karl-Heinrich Bette nimetab selleks alljärgnevat põhjusti:

- kaasaegne (mõistuse-) ühiskond püüab kõiki riske ennetada ja maandada. See aga muutub igavaks. Seiklus on küll riskantne, end rahuldav.
- kaasaegne maailm võtab inimeselt üha enam ära otseseid toimumisvõimalusi, üksikisik muutub üha enam kaugjuhitavaks. Seiklus seevastu lubab inimesel endal tegutseda, oma maailma ise luua.
- kaasaegne (tehnika-) ühiskond võõrandab inimese loodusest. Seiklus seevastu pakub looduslähedust.
- kaasaegne (massi-) ühiskond kaldub anonüümsusele. Seiklused aga pakuvad erilisust ja vahetust.
- kaasaegne (meedia-) ühiskond vahendab kogemusi veel ainult kaudselt piltide ja sõnade kaudu. Seiklused võimaldavad asju ise läbi elada.
- kaasaegne (kommunikatsiooni-) ühiskond ulatub üle aja ja ruumi ja laseb kõik nullpunktis kokku vajuda. Seikluse jaoks on distants ikka veel distants.
- kaasaegne (elamus-) ühiskond sunnib inimest üha uusi kogemusi jahtima. Seiklused aga leiavad aset olevikus.

Sotsiaalteadlaste jaoks räägivad need seiklushimu tunnused midagi inimese olemuse kohta: inimene otsib riski, enesekinnitust, vabadust, ainulaadsust, vahetut läbielamist, ruumilist vastuolu, olevikku - ning kõiges selles iseennast, oma identiteeti, enesearengut ja -teostust. See aga on võimalik ainult siis, kui ta riskib. Seiklus võib ebaõnnestuda – risk on maksimaalne: seikleja paneb kõik mängu.

Seal, kus inimene teadlikult ja vabalt kogu oma eksistentsi, elu mängu paneb, kõnelevad filosoofia ja teoloogia riskist („*wagnis*“ sks). Mõiste tuleneb saksa keelest sõnast „tee“ („*Weg*“). See, kes „läheb riskile“, see asub teele, mille lõpp on teadmata. Nii viisi võttes on inimese elu alati üks risk – me ei saa ilma selleta oma elu korraldatud - erinevatel põhjustel: ilma riskita pole kogemust: „kogemus“ tuleb riskantselt „sõidust“ ühel teel. Ilma riskita ei ole isiklikku küpsemist: just riskimine annab isikliku kasvamise. Ilma riskita ei ole autonoomiat: seni, kuni inimene hoidub rahulikesse vetesse, ei saavuta ta sõltumatust. Ilma riskita ei ole rahuldust: kes oma eluga ei riski, ei võida ka midagi.

Usklik inimene toob oma eksistentsi riski iseenesest seosesse Jumalaga. See ilmneb eriti „usklike isa“ Abrahami isikus. Olles kutsutud tundmatule teele (Gen 12), küsib Abraham endalt lõpuks isegi, et kas ta on valmis mängu panema kõige väärtuslikuma, mida ta „omab“: omaenda poja (Gen 22).

Jumal riskib inimesega

Jumal on Jumal, kes kutsub inimest üles seiklema, kes teda julgustab oma elu riskidesse usalduslikult suhtuma – kuni äärmusliku enesest loobumiseni välja. See, mida Abrahamilt hüpoteetiliselt nõuti, peab Jeesus realselt lõpule viima. Tema surm on aga ka hoiatav märk sellest, et me riski ei alahindaks, vaid ebaõnnestumisega arvestaksime. Samas saab just Jeesuses nähtavaks, et isegi surmav ususeiklus garanteerib selle, milles tegelikult asi on: usk endasse, oma identiteedi leidmine, rahulolu ja rõõm – sest Jumal riskib meie, inimestega, ja on meile truu isegi ebaõnne korral.

Keskajal tähendas palveränd tõelist riski: suurte palverännuteede ääres olid röövliid, siin ja seal ei olnud joogikõlblikku vett – tulemuseks tõelised „januteekonnad“, tihtipeale tuli ööbida massiruumides, kus ühes voodis pidi magama mitu palverändurit, mõned lausa haiged; paljud palverändurid surid, nagu näitavad meile mitmed palverändurite surnuaiad rännuteede ääres praegugi.

Kahtle mata on hea, et palveränd tänapäeval oluliselt vähem ohtlik on kui varem. Samas oleks saatuslik, kui palverännult ära võtta viimanegi tema sekluslikkusest. Konkreetsemalt tähendab see: mitteööbimist luksushotellides vaid võimalikult lihtsates korterites; väikeste gruppidega mitte viimase detailini planeerida vaid ööbimispaika otsida alles õhtupoole; ei mingeid saatemasinaid, kuhu väsinud palverändurid igal hetkel istuda võivad, vaid risk, et ühel hetkel tuleb haigena peatuda; ei mingeid häid teid, kus saapad puhtaks jäävad, vaid looduslikud teed, kus tuleb mudas mulistada.

Jalgadega palvetamine (6)

Tänapäevane elu ei nõua paljudelt inimestelt enam kehalist tegevust: auto või ühistranspordiga sõidetakse tööle ja treppidest käimine on asendunud liftiga. Koduses majapidamises teevad suurema osa tööst ära tolmuimeja, pesu- ja nõudepesumasin, aias muruniiduk, mootoriga hekikäär ja lehepuhurid. Näib peaaegu, nagu tahaks tehniline „areng“ kõigest väest takistada seda, et inimene ise käed kuhugi külge paneks ja omal jõul töötaks.

See viib veidrate tagajärgedeni. Ühelt poolt kasvab nende haigestumiste hulk, mille põhjuseks on liikumisvaegus – ülekaal ja rasvumine koos kõigi järgnevate probleemidega. Teisalt kasvab terve tööstusharu, mille ainuke eesmärk on inimese liikumise eest hoolt kanda. Kodutreening ja fitnessstudiodid tekib nagu seeni pärast vihma ja need inimesed, kes argipäeval ühtki meetrit jala ei käi või rattaga ei sõida, trambivad siis elektrooniliselt programmeeritud kodustel jalgratastel ja pingutavad fitnessmasinatel.

Minu keha olen mina

Milline tähendus on kehal inimese elule tegelikult? Kaasaegses eksistentsiaalfilosoofias vaadeldakse inimlikku isiksust erinevalt varasematest sajanditest ikka seoses kehaga ja sõltuvusega sellest. Inimese isiksus väljendub põhimõtteliselt keha kaudu, ainult temas tuleb see esile. Ilma kehata on inimlik olemasolu kujuteldamatu. Ihu kehastab indiviidi identiteeti. Samal ajal aga ei saa inimese isiksuse keset ühegi kindla kehaosaga seostada.

Mul on keha. Ja mina olen minu keha. Erinevalt majast, autost, isegi abikaasast ei saa ma oma keha tervikkuna välja vahetada – olenemata kõigest ilukirurgia ja transplantatsioonimeditsiini võimalustest. Keha on minu eluloo ait, minu identiteedi garant.

Piibli seisukohast on see keha väärtus ilmselge: see on Jumala poolt hästi ja väärtuslikult loodud, nii hästi, et Jumal pöördub oma loomingu poole: „*Caro cardo salutis*“ - keha on tervenemise võti. Seda dogmaatilist mõtet aga ei saa piisavalt tõsiselt võtta. Ta ütleb ju ka: ilma kehata ei ole tervenemist. Ilma kehata ei ole Jumalal võimalust oma loomingule tervendavalt mõjuda. Ei nüüd ega igavikus. Keha ei tohi puududa ka taevas, sest kui Jumal oma looduid uuele elule kutsub, on tal vaja nende identiteeti, nende lugusid säilitada. Kuidas too uus kehastus igavikus realiseerub, me ei tea – see saab olema täielikult erinev maisest (1 Kor 15,35-50). Ja ometi talletab ja taasesitab uus ihu indiviidi maise loo. Evaneegliumid näitavad meil sümboolselt, et ülestõusnud Kristuse tunnevad tema jüngrid ära haavade järgi. Tema elulugu ja jäljed tema kehal ei ole kadunud, vaid muutunud.

Tervenemise võti

Keha on tervenemise võti. Kristlik liturgia on seetõttu kehaline tervendavate sündmuste olevikkutooja, mida kogetakse ja tajutakse kõigi meeltega. Selles seoses on palverännul tähelepanuväärne tähendus. Palveränd on „jalgadega palvetamine“. Palverändurid tunnevad, mida nad ellu viivad. Nad ise pühitsevad füüsiliselt oma usku. See on suurimal määral tegevus – kõigi meelte ja kogu kehaga.

Teiseks inimeseks saamine (7)

Paljud palverännu sihtpunktid on seotud lugudega imedest. Olgu selleks tänapäevaste palverändurite teated imelistest tervenemistest, eelmiste sajandite lood või teated imedest, mis paigast palverännupaiga tegid – vaevalt on ühtki kristlikku palverännupaika, mis poleks seotud mingil viisil mõne imega.

Siiski on imede kaalukus palverännupaikades väga erinev. Kui Lourdes'is on imelised tervenemised paljude jaoks tugev motiiv sinna palverännaku tegemiseks, siis kolme klassikalise kristliku palverännupaiga Jeruusalemma, Rooma ja Santiago de Compostela puhul sellest tänapäeval enam kõnelda ei saa. Ka võib tähele panna, et jalgsi või rattaga rändajad imedele väga vähe tähelepanu pööravad.

See, kes põhjendab palverändu primaarselt või peamiselt imedesse uskumisega, ei ole veel mõistnud, milles tegelikult asi on: sisemise vaimse muutumise imes. Imes, et palverännult tullakse tagasi teise, uue inimesena. Pöördumine on Jeesuse sõnumi võtmesõna. Iga palverännu puhul on esikohal pöördumine ja muutumine.

Soov muutuda

Psühholoog Carl Gustav Jung (1875-1961) kirjeldab inimese sisemisi kasvamisprotsesse individuaalsiooni mõistega: Individualiseerumine tähistab inimese seda muutumisprotsessi, mis viib inimese tõelise eneseks- ja tervikukssaamiseni. Sellel teel peab inimene oma „varjudega“ kohtuma ja need oma terviklikku isiksusse integreerima. „Varjuna“ mõistab Jung mitteteadvusse surutud, alaväärseks või isegi patuseks peetud inimese enda jõude. Jung ütleb, et kes aga tahab terviklikuks saada, peab neid tumedaid iseloomuomadusi tunnustama ja südamlilikult, isegi humoorikalt nendega ümber käima. Siis võib neist isegi positiivsete tegude allikas saada. Mitmetes esseedes analüüsib Jung muinasjutte, aga ka unenägusid ja piiblijutustusi sellest seisukohast, kuidas nad taolisi individualiseerumisprotsesse piltlikult kirjeldavad. Selliste jutustustega tegelemine saab ja võib individualiseerumisprotsesse suunata ja edendada. See võib aga ka isikliku küpsemise takistuseks saada. Olulise tähtsusega on niisiis see, kuidas jutustust või unenäopilti tõlgendatakse.

Jumalaga kohtumine muudab

Usk annab Jungi kogemustele laiemal horisondil: Inimest muudab armu kogemine, tunne, et ollakse midagi kingituseks saanud ja seeläbi on kogetud Jumalat. Ükski inimene ei saa oma muutumist ise „teha“ või programmeerida. Ta võib selleks end ette valmistada, kindlaid raamtingimusi paika panna. Kui aga muutumine teoks saab, on ja jääb see siiski imeks – teenimatult kingituseks saadud. Nii näeb seda juba Vana Testament suursuguses jutustuses Jakobi võitluses Jumalaga Jabboki ääres (Gen 32:23-33). Valetajast ja petturist – Jakobi nime tähendus – saab öise võitluses Jumalaga Iisrael, Jumala võitleja. Mehest, kes kogu elu tahtis oma õnne ise planeerida ja luua, saab lõpuks see, kes laseb end täielikult Kõrgeima käte vahele langeda.

Meie, kristlased, pühitseme seda vanatestamentlikus jutustuses Jakobi võitluses toimunud igal armulaul. Kes sellest osa võtab, saab osaks Jeesuse muutumisest. Talle kingitakse oma eksistentsi muutus, mis viib üha enam Jeesusega sarnanemiseni. Jumal ja kohtumine temaga muudavad. See on tegelik ime, kaugelt suurem kui kõik tervenemised palverännupaikades kokku.

Palveränd kui „muutumisränd“

Saksa sõna „Wallfahrt“ ja vanem sõna „wallen“ tulenevad etümoloogiliselt tegusõnast „muutama“. See, kes läheb palverännule, muutub. Ja tõesti, psalmis 15 loetletakse Issanda telki külaliseks tulija sisseastumistingimused ning see viitab sellele, et rändaja muutumine ja puhastumine on teekonna jooksul juba teoks saanud. Mitte sihtpunktis, vaid teekonnal toimub muutus.

Alati on kristlikud palverännujuhid kutsunud üles askeesile palverännaku ajal: olulisimad soovitusel on loobumine alkoholist ja seksuaalelust. Tänapäeval tuleks samapalju rõhku panna lihtsatele toidule ja tagasihoidlikule öömajale. Sest lihtne elustiil ja loobumine soodustavad sisemisi muutumisprotsesse. Rikkaliku söögi ja joogi jaoks on palverännaku lõpus küllalt aega. Seal on nende koht, aga mitte varem.

Jõu viimse piirini (8)

„Minu teelolekul on vähe põhimõtteid. Üks neist on see, ... et ma lähen viimase piirini.“ See ütlus ekstreemägironijalt Reinhold Messnerilt peaks meile kõigile väga mõistetav olema: Inimene ei õpi oma piire tundma mitte ainult siis, kui teda tahtmatult selleks sunnitakse, teda piirideni tõugatakse, ei, ta ise otsib aktiivselt piire, tahab end neil proovile panna, neid kontrollida, püüab neid ületada, laiendada... Inimene mängib piiridega nagu väike laps seda teeb.

Samas on tänapäeval selline mäng piiridega üha raskem. Kaasaja pluralistlikus ühiskonnas on peaaegu kõik lubatud, peaaegu kõik kättesaadav, peaaegu kõik võimalik. Piire peaaegu enam polegi. Nii otsibki inimene uusi piire. Ükskõik, kas tegemist on maratoni, ronimise, benji-hüppe või sirmiga lendamise, kõrbematka või Maa kõrgeimasse mäetippu tõusmisega, pole miski nii ekstreemne, et keegi seda ei prooviks. Inimene otsib piire ja kui ta neid endale ise peale ei pane, siis leiab ta need oma soovidest (pean uurima täpsemalt). Aga mis sunnib teda sellisele väsimatule otsimisele?

Identiteedi valem

Piirid on loodu olulisim tunnus. Iga loodud olend või asi on lõplik, ajaliselt ja ruumiliselt piiratud. Samas on piiridel tähtis positiivne funktsioon: piiritletus annab olenditele nende identiteedi. Piiride (ladina keeles „fines“) de-fineerimine on enesedefinitsiooniga piiratud subjektide tingimus. Seetõttu on inimese eksistentsiaalne kasvamine piirikogemuste kaudu erilisel viisil võimalik. Riskantne vastandumine piiridega, nende ületamine ja isegi nendel ebaõnnestumine võivad olla hetked isiksuse küpsemisel, mis muudab elu sügavamaks ja intensiivsemaks. Teisest küljest: (ainult) piirid võimaldavad ühiskonna olemasolu. Ainult omaenda mina taandamisel loob inimene ruumi teise inimese „Sinale“. Ainult läbi enese piiramise saab ta kohata teist inimest, temaga suhelda ja koostööd teha. Ometi muutub teisele ruumi andja ise suuremaks, võidab maailmanägemises ja väärtustes. Identiteet kujuneb suhetes.

Privilegeeritud Jumalakogemus

Igal piirikogemisel ületab inimene ise ennast, sest ta võtab oma piiratud osas seisukoha. Isegi kui ta oma piiridel ebaõnnestub, kui ta ei suuda selle piiriga elada ja toime tulla, suhestub ta selle piiriga ja on seega sellest üle. Sellega seoses on piirikogemus kui transtsendentsikogemus ja usu valguses jumalakogemus. Siit ei tohi muidugi järeldada, et ainuüksi piirikogemustes on potentsiaal jumalakogemuseks. Vastupidi, ka igapäevane ja näiliselt banaalne kogemus võib meid elu Jumalaga ühendusse viia. Sellest tulenevalt on kõigi kristlaste tähtis eluülesanne „leida Juamalat kõigis asjades“, või nagu Ignatius Loyola napilt sõnastab: „kõiki asju sisemiselt tunnetada ja tajuda“ nii, et Jumal kui nende sügavaim tõelisus end neile kinkida ja avaldada saab.

Siiski on elus erilisi sündmusi, mis on Jumala kogemise suhtes eriti „tundlikud“: „argipäevavälised“ kogemused. Need olukorrad, mis meid ilma suure ettevalmistuse ja harjutamiseta segaduses ajavad ja peatuma sunnivad. Nad ei pea meid päris rivist välja lööma, ent ei jäta meid ka puudutamata. Suurt osa sellistest argipäevavälisest sündmustest saab kirjeldada piirkogemustena.

Palverännu „kiiks“

Suured palverännud on sarnaselt ekstreemsetele spordialadele võimalus omaenda piiride tundmaõppimiseks. Paljude palverändurite jaoks ongi just nimelt see oluline motivatsioon. Samas on võimalik piire tunnetada ka väiksematel palverännakutel. Piisab vaid 30-40 kilomeetrist laussajus, et meid viimse piirini viia. Samas kui palverändurid kõnelevad oma varasemate aastate kogemustest, siis on enamasti just nimelt raskused need, millest kõige suurema vaimustusega räägitakse. Tunne, et kõigest hoolimata jõuti eesmärgile, kaalub enam, kui need palverännud, kus erilisi raskusi ette ei tulnud.

Sellest tulenevalt peaks iga palveränd andma võimaluse sellisteks piirikogemusteks. Paljud peaksid jõudma palverännakul sellesse punkti, kus nad tahaksid kõik sinnapaika jätta ja edasiminekuks vilistada (selles punktis ei tohiks saatemasin neid peale võtta, seni kuni nad vähegi kõndida jaksavad!). Võitlus sisemise „mõlakaga“ jne... on väga oluline nende viljade jaoks, mida palveränd annab.

Piirideni jõudmine võib anda veel ühe kogemuse: kaasrändurite toetuse ja julgustuse, nende mõistva ja tähelepaneliku suhtumise kogemine. Midagi vabastavat on selles, kui palverännu lõpus võid öelda: ilma teie heade sõnadeta oleksin ma alla andnud, ilma teie toetuseta poleks ma hakkama saanud! Palverändur ei pea olema kangelaslik üksikvõitleja. Kui ta oleks selline, siis palverännak teda ei muudaks. Ei, kui palverändur on jõudnud oma piirideni, siis võib ta end lasta kukkuda koguduse põlvedele ja Jumala emalike käte vahele.

Külg külje kõrval kirik(us) (9)

Mõne aasta eest kõnetas mind peale iga-aastast jalgsirännakut Kreuzbergile üks naine ja ütles: „Seekord me ei kõndinudki kõrvuti! Ma tundsin sellest tõsiselt puudust!“ Mina tundsin sedasama, sest aastaid olime ikka osa teest kõrvuti käinud. Minu kaasränduri sõnad näitasid, kui tähtis on teekogukond - *communitas*. Iga palverändur, olgu ta mees või naine, on teistega seotud. Isegi siis, kui ta on teel üksi, kuulub ta ühte selle suure kogukonnaga, kellel on sama palverännusiht. Palveränd seob inimesed ühte.

Inimene on orienteeritud ühiskonnale. Seda teadis juba antiikfilosoofia, kes defineeris inimest kui sotsiaalset olendit. Inimene ei ole üksipäini uitaja, vaid juba sünnist alates orienteeritud ühiskonnale, ja mitte ainult sellepärast, et ta ilma liigikaaslasteta ellu ei jääks, vaid ka sellepärast, et suhtlemises ja koostöös leiab ta eneseteostuse. Isiksusemõiste seletuses on kristlik teoloogia selle keskpunkti tõstnud. Inimene on isiksus, see tähendab, et tal on nägu, teda nähakse, teenib ära teiste lugupidamise. Tema seotuses teistega peitub tema identiteet. Identiteet kasvab välja suhetest.

Jumala rahvas teel

Inimene kui ühiskondlik olend – see kehtib eriti inimese kui uskliku inimese kohta. Usk on asi, mida saab läbi elada ainult koos: üksik usklik ei ole usklik. Religioon teostab ennast ühiskond ja loob ühiskonda. Aga kas ta mõistab end ka teelolevana, liikumises, muutuvana? Iisraeli jaoks on sellele küsimusele ainult üks vastus: Jumala rahvas on rahvas teel. Sellel planeedil ei ole püsivat kodu. Jumala rahvas läheb orjusest ja vangistusest Jumala poolt töötatud maale. Tema Jumal avaldab end teekonnal, ta on kaasaskäiv Jumal.

Jeesus käib oma emareligiooni traditsioonide järgi, kui ta kogub enda ümber jüngrid, kes koos temaga teele lähevad. Kutsumus tähendab kutset sellesse teel olevasse kogukonda, järgimine tähendab üsna otseselt Tema järel käimist. Palverännul olev kirik

– on kutsutud pidevatele reformidele (Unitatis Redintegratio 6). Palveränd tähendab muutumist.
– näeb Jumalat ainult ühes peeglis (Dei Verbum 7). Palveränd tähendab piiratud kogemuste omamist.

– on oma olemuselt misjoniline (Ad Gentes 2). Palveränd tähendab teiste uskkondade inimestega dialoogi astumist.

– jagab rõõmu ja lootust, leina ja hirmu (Gaudium et Spes 1). Palveränd tähendab solidaarne olemist.

Teel olles kogukonna toetamine

Võib-olla on käesolev palverännubuum ka märk sellest, et inimesed igatsevad dünaamilisema kiriku järele. Sellest tuleneb kahekordne pastoraalne väljakutse:

1) Tuleb toetada palverännu kogudust kogukonda moodustavat potentsiaali, planeerida kindlad kohtumiste ajad ja rännu lõppedes kohe mitte laiali minna. Palverännukiriku juurde kuulub alati üks lihtne söögikoht ja seal peatumine peaks olema palverännu vältimatu osa. Teel olles on kogukonna toetamise oluline element mitmekesise mõtiskluse suunamine. Kirik olemine tähendab seda, et tugevad toetavad nõrku, et kõik teineteist toetavad ja julgustavad. Kiriku kogemine ei piirdu ühe palverännugrupiga. Kirik ei ole suletud ennastimetleva karja koppel, vaid „katoolne“, see tähendab maailmale avatud. Teel kohtumine kirikuga läbi armulauateenistuste või teistes kogudustes ööbimistega tähendab hindamatud potentsiaali.

2) Tuleb toetada ka palverännu potentsiaali koguduse/kogukonna liikumapanekuks. Kus veel, kui mitte palverännul on võimalik algatada kogukondlikke/koguduse protsesse? Ma mõtlen ühele palverännakule Rooma kuuest külast koosneva kogudusega, mille lõpus olid loodud täiesti uued koostööviisid. Või ühele Sterni palverännakule, mis aitas kaasa ühe koguduse tekkimisele, see rännak toimis nagu sütik. Sajad inimesed tulid kokku ja äkki oli kõigile selge: koguduste ühendus ei

ole mitte ainult hädalahendus, vaid peidab eneses uskumatult palju võimalusi rikkamaks koguduseeluks. Palveränd loob kirikut. Dünaamilist kirikut.

Kodutus ja varjupaiga leidmine (10)

Kui ma 1994/95 väikese grupiga jalgratastel Jeruusalemma rändasin, oli meie põhimõte, et võimalusel ei maga me hotellis, vaid püüame kasutada inimeste külalislahkust. Kus aga teel kristlikke kloostreid ja kogudusi leidis, võisime seda taotleda. Kus aga taolist võimalust ei olnud, koputasime lihtsalt spontaanselt võõrastele ustele – seal, kuhu õhtuks parajasti jõudma juhtusime. Toit oli meil kaasas, vajasime ainult peavarju. Ja imesta vaid: mitte ühtegi korda ei jäetud meid islamimaades suletud uste taha.

Kodutu inimene

Juba ladinakeelne sõna „peregrinus“, sõnasõnalt „see, kes võõras on“, peegeldab rändurit või palverändurit ja tema kaitsetust ning väljatõugatus. Rändur on väljas, teisel pool linnaväravaid. Ta on ülimalt kehvades tingimustes kõigi ilma tuulte meelevaldas. Lisaks sellele ei tunne ta piirkonda, parimal juhul on tal kaardi ja juhi abil saadud ähmane ettekujutus. Ja kui ta ei mõista maa keelt, siis on ta ülimalt sõltuv kohalike heast tahtest.

Põhimõtteliselt on see kirjeldus kõigi loodud olendite tunnus. Nad kõik vajavad sobivad elupaika, „biotoopi“, ilma milleta nad kiirelt hukkuda võivad. Inimene esindab ometi veel kahekordset „ekstreemjuhus“ - ta võib küll sisuliselt iga paiga plandeedil oma „biotoobiks“ teha ja seal elada, ent selleks vajab ta kõige enam ressursse ja keerulisimaid sotsiaalseid struktuure. Ta jääb haavatavaks, abivajavaks olendiks.

Te olete mind vastu võtnud

Just sel põhjusel väärtustavad kõik kultuurid külalislahkust võõraste vastu. Võõraid nähakse Jumala erilise kaitse all olevat, sest Jumal hoolib eelkõige abivajajatest. Jumal isegi võib ilmuda võõrana, nagu ta kord ilmus Abrahamile (Gen 18,1-33).

Jeesus pöörab külalislahkusele rändava õpetajana suurt tähelepanu. Ta on külaliseks nii asiste ja rikaste kui ka põlatute ja vaeste juures. Ka varase kiriku rändavad misjonärid pöörasid sellele tähelepanu. Eriti mõjus on aga Jeesuse käsk võõraste eest hoolitsemise kohta - „teod kaastundest“ tähendamissõnas rahvaste kohtust (Mt 25,31-46): "Tõesti, ma ütlen teile, mida te iganes olete teinud kellele tahes mu kõige pisematest vendadest, seda te olete teinud mulle." See meeldejääv motiiv on kinnitus sellele, et külalislahkus on kristliku *caritase* ülesanne – individuaalne seoses üksikinimestega ja institutsionaalne kiriklikes asutustes.

Külalisi vastuvõtivate naiste ja meeste ning palverändurite vahel on siiski kahepoolne andmine ja võtmine. Palverändur võtab oma võõrustaja ja tema lähedased palves kaasa. Võõrustaja poolt öeldud „Palveta minu eest!“ ei ole tühi sõnakõlks, vaid väljendab seda, et ka palveränduril on midagi anda. Ta võtab vastutuse oma võõrustaja eest. Mille üks materiaalselt-ihuliselt annab, kingib teine vaimselt-hingeliselt tagasi. Palverändurite võõrustamine toimub „Jumala nimel“, „Jumala tasuna“.